

Inventering av gullrisbock *Phytoecia nigricornis*

- i Blekinge, Kalmar, Kronoberg och
Skåne län 2015



Rapport: 2016:9

Rapportnamn: Inventering av gullrisbock *Phytoecia nigricornis* - i Blekinge, Kalmar, Kronoberg och Skåne län 2015

Utgåva: Endast publicerad på webben.

Utgivare: Länsstyrelsen Blekinge län, 371 86 Karlskrona

Hemsida: www.lansstyrelsen.se/blekinge

Dnr: 511-707-2016

ISSN: 1651-8527

Författare: Markus Franzén

Layout: Erik Fridolf

Kontaktperson: Annika Lydänge (annika.lydange@lansstyrelsen.se)

Foto: © Markus Franzén.

Kartor: © Lantmäteriet Topografiska webbkartan (s. 6), © Lantmäteriet Ortofoto färg (s. 12-34)

Länsstyrelsen rapporter: www.lansstyrelsen.se/blekinge/Publikationer

Författarna svarar själv för de bedömningar och slutsatser som förs fram i rapporten, och de kan ej åberopas som Länsstyrelsens ställningstagande.

© Länsstyrelsen Blekinge län



**Åtgärdsprogram
för hotade arter**

Innehållsförteckning

Sammanfattning	4
Inledning	5
Material och metod	6
Resultat och diskussion	7
Litteratur	10
Bilaga 1. Fyndlokaler	11
Bilaga 2. Lokaler utan fynd	16

Sammanfattning

Långhorningen gullrisbock *Phytoecia nigricornis* (Fabricius 1781) är sedan 1985 bara funnen på ett fåtal lokaler i Skåne, Blekinge och Småland. Arten är rödlistad som sårbar och omfattas av ett åtgärdsprogram. Kunskap om artens ekologi och utbredning är relativt dålig då artens förekomster är få och mycket individfattiga. Som ett led i arbetet med åtgärdsprogrammen för hotade arter utfördes denna inventering. Totalt besöktes 25 lokaler från 26 juni till och med 12 juli 2015 i Blekinge, Kalmar, Kronobergs och Skåne län. Arten påträffades på två nya lokaler och återfanns på tre lokaler som var kända sedan tidigare. Arten eftersöktes framförallt som fullbildad skalbagge men även gullrisplantors rötter eftersöktes för att söka efter larver och puppor. På samtliga lokaler påträffades en fullbildad skalbagge och larver/puppor eller sannolika spår av dem. Arten påträffades på 3 lokaler i Blekinge län (av 8 inventerade), på 0 lokaler i Kalmar län (av 5 inventerade), på 0 lokaler i Kronobergs län (av 8 inventerade) och på 2 lokaler i Skåne län (av 4 inventerade). Arten verkar enbart förekomma på lokaler där gullris växer mycket solexponerat helst på barblottad sandig mark. Inventeringen indikerar att arten är mycket lokal och enstaka förekommande. Dock kan habitatet relativt lätt lokaliseras genom att söka efter rikliga gullrisförekomster på barblottade sandiga ytor. Arten är helt klart svårinventerad, lokalt förekommande med individfattiga populationer och sannolikt förekommer arten på flera lokaler än vad som hittills är känt. Lokaler där gullrisbock förekommer är ofta blomrika med en generellt värdefull och intressant fauna och flora som bör skyddas och skötas. Ett framgångsrikt skötsel exempel är täkten i Ljungryda i Blekinge län där delar av den före detta täktmiljön på ett mycket föredömligt sätt har anpassats för sandberoende djur och växter och gullrisbocken hade koloniserat just detta område.

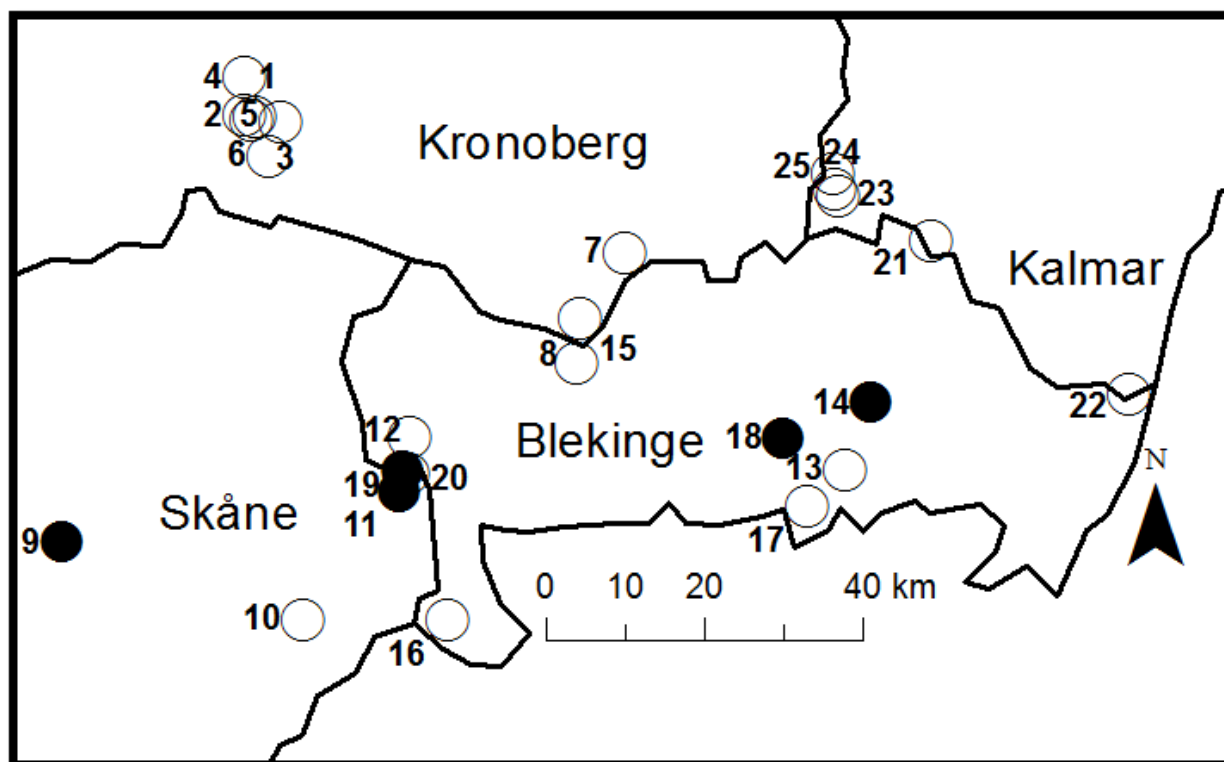
Inledning

En stor andel av de svenska insektsarterna minskar och blir allt ovanligare (Gärdenfors, 2015). Den främsta orsaken till den negativa trenden är människans allt mer intensiva utnyttjande av landskapet som leder till minskad heterogenitet och förlust av livsmiljöer (Nilsson et al., 2008). Med livsmiljöerna försvinner också de arter som är beroende av dessa. Att identifiera vilka arter som minskat eller minskar, hur mycket de minskar och vilka hot som föreligger mot dem är nödvändigt för att effektiva åtgärder som bidrar till artbevarande ska kunna utföras. För de flesta insekter är kunskapen om populationsstatusen ofullständig (Ronquist & Gärdenfors, 2003). Som ett led i att prioritera naturvårdsåtgärder finns främst två verktyg, rödlistan och åtgärdsprogram för hotade arter (Blank & Svensson, 2013). Rödlistan är en viktig barometer för tillståndet för Sveriges arter och kan användas för att följa upp de svenska miljömålen och internationella överenskommelser. Åtgärdsprogram för hotade arter är ett annat viktigt verktyg för att rädda hotade arter och deras livsmiljöer. Den långsiktiga visionen är att dessa arter ska uppnå livskraftiga populationer samt ha fungerande livsmiljöer. Genom att fokusera på ett urval arter kan åtgärderna genomföras på ett effektivare sätt, exempelvis genom att åtgärder som görs i landskapet för att gynna en art även gynnar den övriga mångfalden.

Gullrisbock är en liten långhorning som omfattas av ett av Naturvårdsverkets åtgärdsprogram för hotade arter (Nilsson, 2013). Arten är rödlistad som sårbar. Nästan 90 % av de svenska fynden av gullrisbock är gjorda i Blekinge. De senaste 25 åren har fyndfrekvensen i detta landskap gått ned kraftigt och mellan 1985 och 2015 har gullrisbocken påträffats endast en handfull gånger på ett fåtal lokaler (Molander & Franzén, 2010; Nilsson, 2013). Denna minskning av fynd skulle kunna tolkas som att arten missgynnats och på kort tid blivit markant ovanligare. Gullrisbocken verkar dock leva ett undanskymt liv och att döma av de få fynden är den antingen svårinventerad eller mycket sällsynt (Molander & Franzén, 2010). Som ett led i åtgärdsprogrammet för gullrisbock ingår att få bättre kännedom om artens aktuella utbredning. Under denna inventering eftersöktes arten på lämpliga lokaler, ofta i närheten av tidigare fynd, i Skåne, Blekinge, Kalmar och Kronobergs län.

Material och metod

Totalt besöktes 25 lokaler från 26 juni till och med 12 juli 2015 i Blekinge, Kalmar, Kronobergs och Skåne län (Fig. 1). Lokaler valdes ut från tolkning av kartmaterial och rekommendationer från personer på Länsstyrelsernas natur- och miljövårdsenhet. Varma lokaler med barblottad sand och gullris prioriterades. Arten påträffades på två nya lokaler och återfanns på tre lokaler som var kända sedan tidigare. Arten eftersöktes framförallt som fullbildad skalbagge men även gullrisplantors rötter eftersöktes för att söka efter larver och puppor.



Figur 1. Karta över de inventerade lokalerna 2015. Cirklar representerar besökta lokaler. Svartfyllda cirklar indikerar platser där fynd av gullrisbock gjordes.

Resultat och diskussion

Av de 25 besökta lokalerna påträffades gullrisbocken på fem. På samtliga lokaler påträffades en fullbildad skalbagge och larver/puppor eller sannolika spår av dem. Arten påträffades på 3 lokaler i Blekinge län (av 8 inventerade), på 0 lokaler i Kalmar län (av 5 inventerade), på 0 lokaler i Kronobergs län (av 8 inventerade) och på 2 lokaler i Skåne län (av 4 inventerade). Tving i Blekinge län och Sibbarp i Skåne län var för arten nya förekomster. Arten påträffades även på de tre redan kända lokalerna Kallinge, Ljungryda och Ignaberga (Fig. 2). I och med denna inventering är gullrisbock känd från sex lokaler efter 1985: Ignaberga (Skåne), Sibbarp (Skåne), Kråksmåla (Kalmar), Jämshög, Kallinge, Johannishus och Tving (alla fyra Blekinge). Tving är en mindre lokal och före detta täktmiljö längs den asfalterade vägen som går genom samhället. Resterande fyra lokaler där arten påträffades är områden med mycket stora ytor av barblottad sand och stora förekomster av gullris.

Arten verkar enbart förekomma på lokaler där gullris växer mycket solexponerat helst på barblottad sandig mark. Inventeringen indikerar att arten är mycket lokal och enstaka förekommande. Dock kan habitatet relativt lätt lokaliseras genom att söka efter rikliga gullrisförekomster på barblottade sandiga ytor. Arten är helt klart svårinventerad, lokalt förekommande med individfattiga populationer och sannolikt förekommer arten på flera lokaler än vad som hittills är känt. Lokaler där gullrisbock förekommer är ofta blomrika med en generellt värdefull och intressant fauna och flora som bör skyddas och skötas. Ett framgångsrikt skötsel exempel är täkten i Ljungryda i Blekinge län där delar av den före detta täktmiljön på ett mycket föredömligt sätt har anpassats för sandberoende djur och växter och gullrisbocken hade koloniserat just detta område.



Figur 2. Gullrisbock från Tving i Blekinge län.

Arten påträffades från 28 juni till och med 6 juli. I mellersta Tyskland finns enstaka fynd så sent som från början av augusti, men aktivitetstoppen infaller under maj och juni (Niehuis, 2001). De flesta svenska fynd är från en begränsad tidsperiod i slutet på juni. På samtliga lokaler slaghåvades ett exemplar och larver, puppor eller sannolika spår av dem påträffades.

Gullrisbocken kunde inte påträffas vid Johannishus (där den påträffades 2008 och 2009), möjligen eftersom de mest intressanta områdena är belägna längs järnvägen och detta område kunde ej besökas på grund av banverkets gällande säkerhetsregler. Inga fynd gjordes i Kalmar eller Kronobergs län vilket understryker att arten verkar vara mycket begränsad i sin utbredning. Men arten är dock fåtalig och svårinventerad vilket gör sannolikheten stor att det finns förekomster i dessa län som återstår att upptäcka. Långa perioder helt utan fynd, t.ex. mellan slutet av 1800-talet och 1939, pekar också delvis på att den lätt kan undgå upptäckt. Gullris är en mycket vanlig växt som uppskattas ha ökat med 16-30 % från 1956 till och med 1996 (Tyler & Olsson, 1997). Dock har blomrika miljöer på sandig mark som gullrisbocken föredrar minskat dramatiskt de senaste 30 åren (Dahlström et al., 2008).

Gullris var relativt rikligt förekommande på samtliga lokaler där arten påträffades. Gullrisbock verkar vara starkt beroende av ett varmt lokal- och mikroklimat. Samtliga fynd gjordes på torra, soliga och varma habitat med vegetationsfria ytor och ofta växte gullris direkt på sandig i övrigt vegetationssfri mark. På de lokaler som arten hittades var tätheten av värdväxten hög. Arten kunde inte påträffas på slätterängar med traditionell slätter eller andra typer av gräsmarker där vegetationsfria ytor är mycket små och fåtaliga såsom lokalerna Ire i Blekinge län och Höö i Kronobergs län.

Skalbaggen påträffades endast genom slaghävning. Andra metoder att hitta arten är att undersöka om larven finns i rotknölna av gullris och att helt enkelt genomsöka gullrisplantorna efter den fullbildade skalbaggen. Vid denna inventering användes alla tre metoder men slaghävning visade sig vara mest effektivt. Undersökning av rötter är en metod som inte är väderberoende och spår av larver och puppor observerades på samtliga fem lokaler där arten påträffades. Samtidigt måste man dock genomföra larvsök med omdöme, eftersom man försämrar artens utvecklingsplatser med denna metod. Endast en mindre andel av plantorna på en lokal bör undersökas på detta sätt. Möjligen skulle det undersökas om arten kan inventeras med hjälp av feromoner. Eftersom arten är så svår att inventera och alltid påträffas enstaka borde andra inventeringsmetoder utarbetas. Att locka till sig skalbaggen med hjälp av feromoner kan vara en framtida möjlighet (Larsson & Svensson, 2009).

För framtida inventeringar vore det mest effektivt att lokalisera och inventera stora lokaler med vegetationsfria sandiga ytor och stora förekomster av gullris. Även områden längs med järnvägar och vägar är värt att inventera även om dessa områden är svårare att lokalisera på kartmaterial. Slaghävning på gräsmarker av olika karaktär såsom slättermarker eller betesmarker resulterade inte i några fynd av gullrisbock och behöver ej inventeras om de ej ligger i direkt anslutning till sandiga områden. Stenbrohult i Kronoberg hyser områden som ser potentiellt lämpliga ut för arten men lokalerna är sannolikt för isolerade. Till exempel ser lokalerna Djäkabygd och Höö i Kronobergs län och Törneryd i Kalmar län mycket lämpliga ut. Dessa tre lokaler besöktes vid två tillfällen utan att finna gullrisbock. Kanske är lokalerna för isolerade eller så förekommer gullrisbocken på lokalerna utan att jag lyckades påträffa den.

Omedelbara hot mot populationerna av gullrisbock verkar framförallt vara trädplantering av tåkter, en generellt minskad markstörning på sandiga marker, herbicidbesprutning av banvallar och vägkanter samt upphörd hävd av slätterängar.

Även tidig vägkantsslåtter missgynnar gullrisbocken eftersom värdväxten inte hinner sätta frön om den slås för tidigt. Vid infrastruktursprojekt såsom väg- och järnvägsbyggen bildas ofta kolonisationsytor på vägbankar och liknande där gullris skulle kunna trivas, men tyvärr planteras dessa ytor i regel med buskar eller trivalt gräs vilket till stor del förstör de värdefulla strukturerna. Det vore bättre att lämna sådana ytor orörda och låta självspredning och naturlig succession ske, detta hade säkerligen gynnat gullrisbocken och många andra minskande arter på ett enkelt och kostnadseffektivt sätt. På längre sikt utgör naturlig igenväxning av artens levnadsmiljöer ett problem som måste lösas genom kontinuerligt återkommande störning av markskiktet exempelvis genom harvning eller plöjning då vegetationen avlägsnas. På detta sätt bibehålls ett varmt mikroklimat och ytor återskapas där värdväxten kan etablera sig. Under inventeringen noterades att lokalerna ofta är blomrika med en generellt värdefull och intressant fauna och flora som bör skyddas och skötas för framtiden.

Tabell 1. Mittkoordinater anges enligt rikets nät RT90.

Nr.	Lokalnamn	Typ av område	Län	RNE	RN N	Gullrisbock
1	Djäknabygd	Naturreservat, ängsmarker	Kronobergs län	1401070	6277293	
2	Stenbrohult kyrka	Naturreservat, ängsmarker	Kronobergs län	1400292	6277916	
3	Råshult	Kulturresevat, ängsmarker	Kronobergs län	1401428	6277718	
4	Höö	Naturreservat, ängsmarker	Kronobergs län	1400287	6282647	
5	Steningeboda	Motorbana	Kronobergs län	1404799	6277022	
6	Lindhult	Vägren, gräsma rker	Kronobergs län	1403266	6272835	
7	Stenfors	Naturreservat, ängsmarker	Kronobergs län	1448223	6260620	
8	Gäddewiksås	Ängsmarker	Kronobergs län	1442660	6252283	
9	Ignaberga	Kalkbrott	Skåne län	1377118	6223962	2 juli
10	Bäckaskog	Grustäkt	Skåne län	1407541	6214224	
11	Sibbarp	Grustäkt	Skåne län	1419846	6230343	3 juli
12	Marieholm	Grustäkt	Skåne län	1420932	6232695	
13	Johannishus	Järnväg	Blekinge län	1476102	6233227	
14	Tving	Fd täkt	Blekinge län	1479388	6241542	5 juli
15	Ire	Slättermarker	Blekinge län	1442236	6246638	
16	Sölve	Grustäkt	Blekinge län	1425937	6214151	
17	Leråkra	Grustäkt	Blekinge län	1471369	6228619	
18	Kallinge	Grustäkt	Blekinge län	1468294	6237045	6 juli
19	Ljungryda	Grustäkt	Blekinge län	1420148	6232998	28 juni
20	Olofström	Ruderatmarker	Blekinge län	1421000	6237195	
21	Muggetorp	Fd täkt	Kalmar län	1487069	6262164	
22	Törneryd	Motorbana	Kalmar län	1511919	6242745	
23	Häljanäs	Sågverk	Kalmar län	1474876	6268586	
24	Långasjö	Skjutbana	Kalmar län	1475236	6267744	
25	Totamåla	Vägren	Kalmar län	1474523	6270594	

Litteratur

Blank, S. & Svensson, M. (2013) Artinriktad naturvård. ArtDatabanken SLU, Uppsala.

Dahlström, A., Lennartsson, T. & Wissman, J. (2008) Biodiversity and Traditional Land Use in South-Central Sweden: The Significance of Management Timing. *Environment and History*, 14, 385-403.

Gärdenfors, U. (2015) Rödlistade arter i Sverige 2015. Artdatabanken, Uppsala.

Larsson, M.C. & Svensson, G.P. (2009) Pheromone Monitoring of Rare and Threatened Insects: Exploiting a Pheromone-Kairomone System to Estimate Prey and Predator Abundance. *Conservation Biology*, 23, 1516-1525.

Molander, M. & Franzén, M. (2010) Gullrisbock *Phytoecia nigricornis* (Coleoptera: Cerambycidae) - sällsynt eller förbisedd? *Entomologisk Tidskrift*, 131, 161-168.

Niehuis, O. (2001) Chrysididae. Verzeichnis der hautflügler Deutschlands (ed. by H.H. Dathe, A. Taeger and S.M. Blank). *Entomofauna Germanica Band 4. Ent Nachr Ber (Dresden) Beiheft 7*:119-123.

Nilsson, S.G. (2013) Åtgärdsprogram för gullrisbock, 2013-2015. Rapport 6583. Naturvårdsverket, Stockholm.

Nilsson, S.G., Franzen, M. & Jonsson, E. (2008) Long-term land-use changes and extinction of specialised butterflies. *Insect Conservation and Diversity*, 1, 197-207.

Ronquist, F. & Gärdenfors, U. (2003) Taxonomy and biodiversity inventories: Time to deliver. *Trends in Ecology and Evolution*, 18, 269-270.

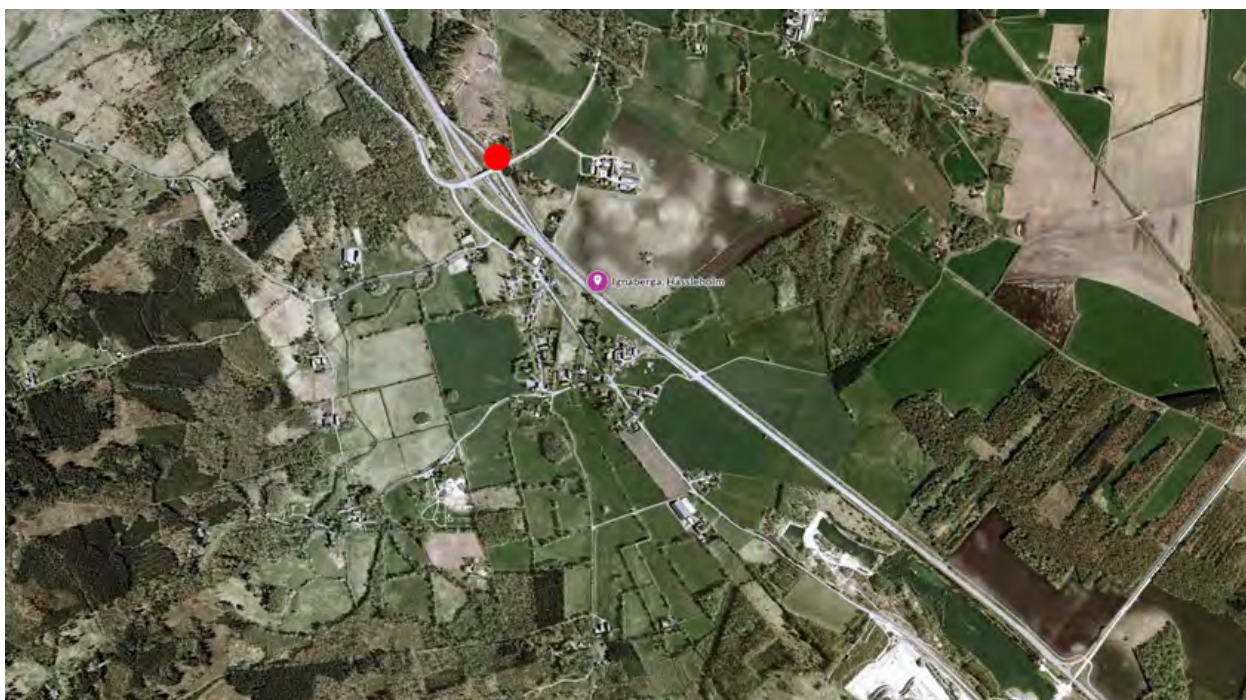
Tyler, T. & Olsson, K.A. (1997) Förändringar i Skånes flora under perioden 1938-1996 - statistisk analys av resultat från två inventeringar : rapport från Projekt Skånes flora. *Svensk Botanisk Tidskrift*, 3, 143-185.

Bilaga 1

Lokalbeskrivningar över de fem lokaler där gullrisbock påträffades (markerad med en röd prick). Nummer hänvisar till Figur 1.

Skåne län

Lokal 9. Ignaberga. Gullrisbock påträffades i anslutning till en avskrapad yta längs riksvägen. Trots eftersök i kalkbrottsmiljöerna kunde arten inte påträffas där. Inga direkta hot föreligger. Arten är sedan tidigare känd från lokalen.



Lokal 11. Sibbarp. Gullrisbock påträffades i en sluttande vägren i täktens sydvästra del. Täkten är fortfarande aktiv och inga direkta hot mot lokalen kunde identifieras. Täkten ligger nära Ljungryda i Blekinge län där gullrisbock varit känd sedan länge. Arten är sedan tidigare inte känd från lokalen.

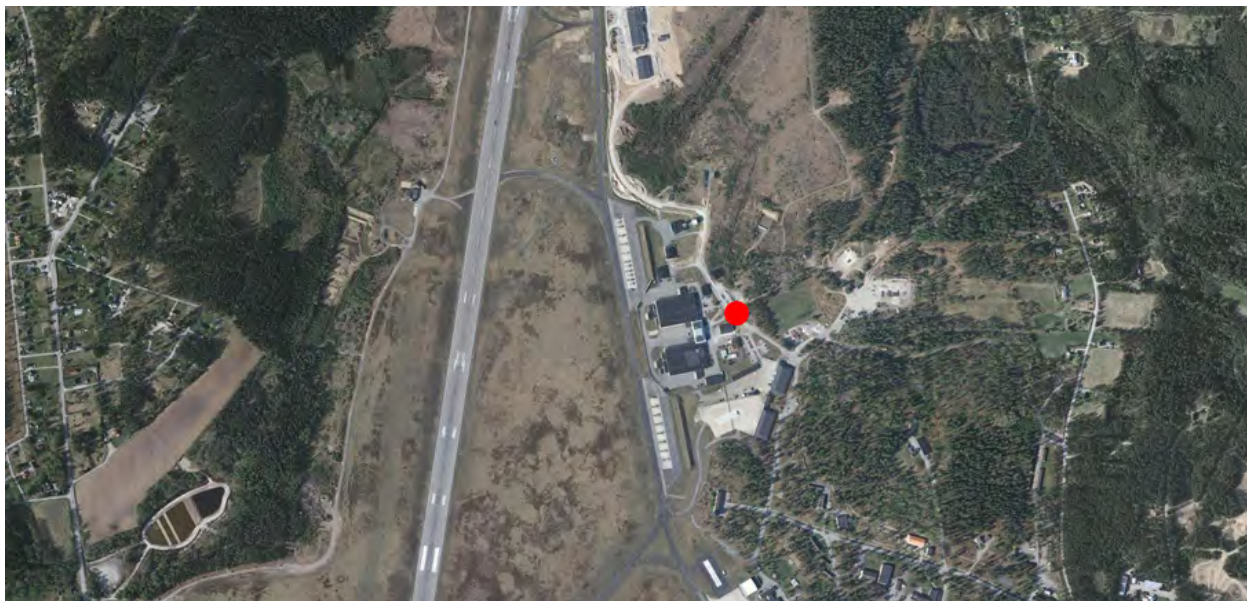


Blekinge län

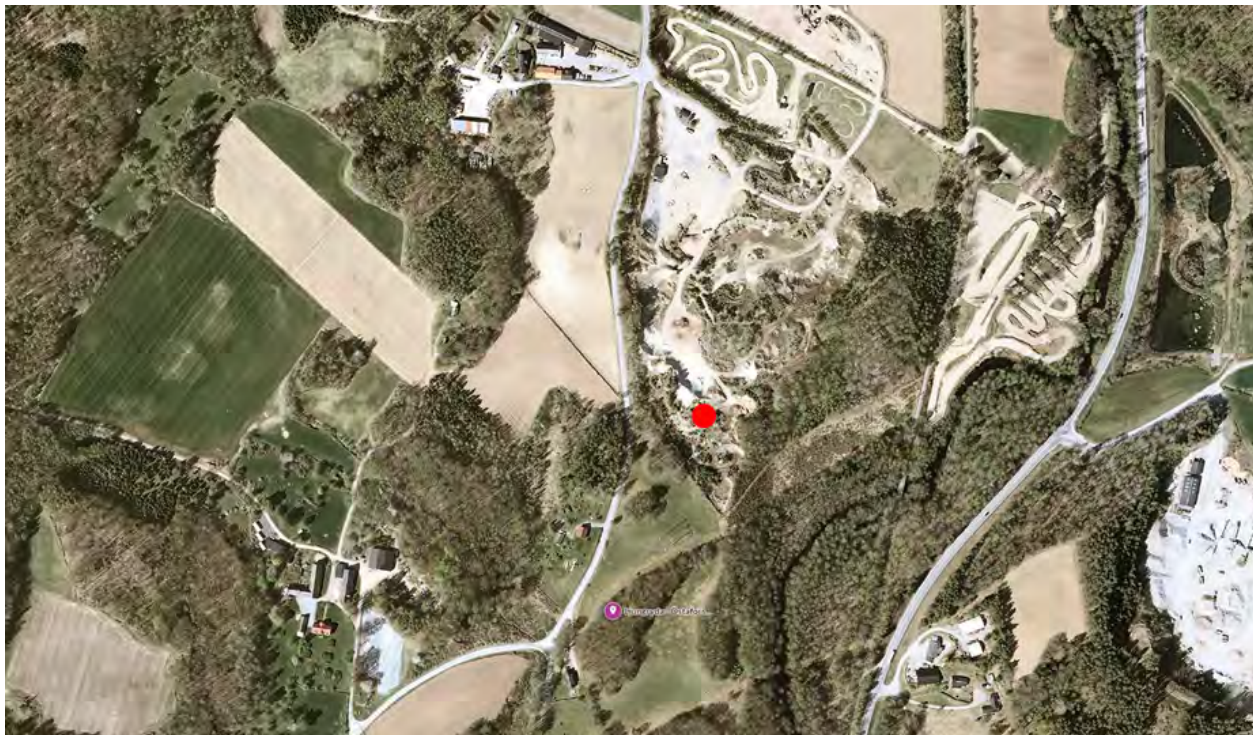
Lokal 14. Tving. En före detta täktmiljö. Gullrisbocken påträffades i en sydvästsluttning. På sikt kommer området att växa igen. Arten är sedan tidigare inte känd från lokalen.



Lokal 18. Kallinge. Arten påträffades i anslutning till en förvaringsbyggnad inne på F17 (i samband med en inventering av områdets vildbin). Gullris var den dominerande växten i ett område på ca 15 x 15 meter. Området har sannolikt varit utsatt för omfattande markstörningar de senaste fem åren i samband med olika exploateringsprojekt. Arten eftersöktes även i omkringliggande sandiga områden men kunde inte påträffas på någon annan plats. Området bör inte klippas eller slås tidigt på säsongen (bör klippas efter 15 juli). Arten är sedan tidigare inte känd från lokalen.



Lokal 19. Ljungryda. Gullrisbocken påträffades i områdets södra del i anslutning till den nedlagda tåkten som särskilt anpassats för att gynna fauna och flora. Inga omedelbara hot mot området kunde identifieras. Arten är sedan tidigare känd från lokalen. Arten är sedan tidigare känd från lokalen.



Bilaga 2

De lokaler som inventerades utan att gullrisbock kunde påträffas. Inventerat område avgränsat i rött. Lokalens nummer enligt figur 1.

Kronobergs län

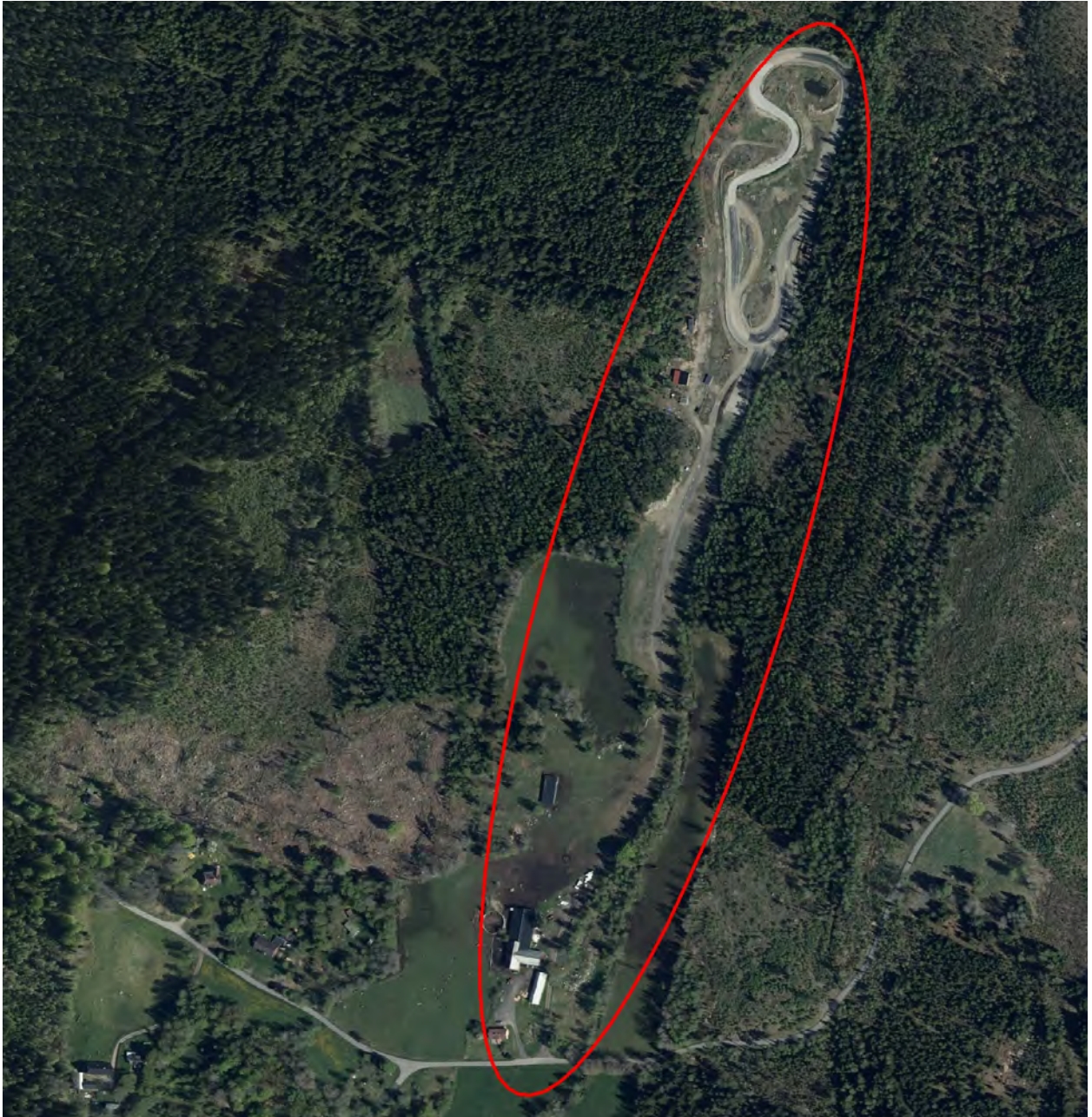
Lokal 1,2 och 3. Råshult/Stenbrohult kyrka/Djäknabygd. Slåttermarker. Arten är sedan tidigare inte känd från lokalen.



Lokal 4. Höö. Slättermarker. Arten är sedan tidigare inte känd från lokalen.



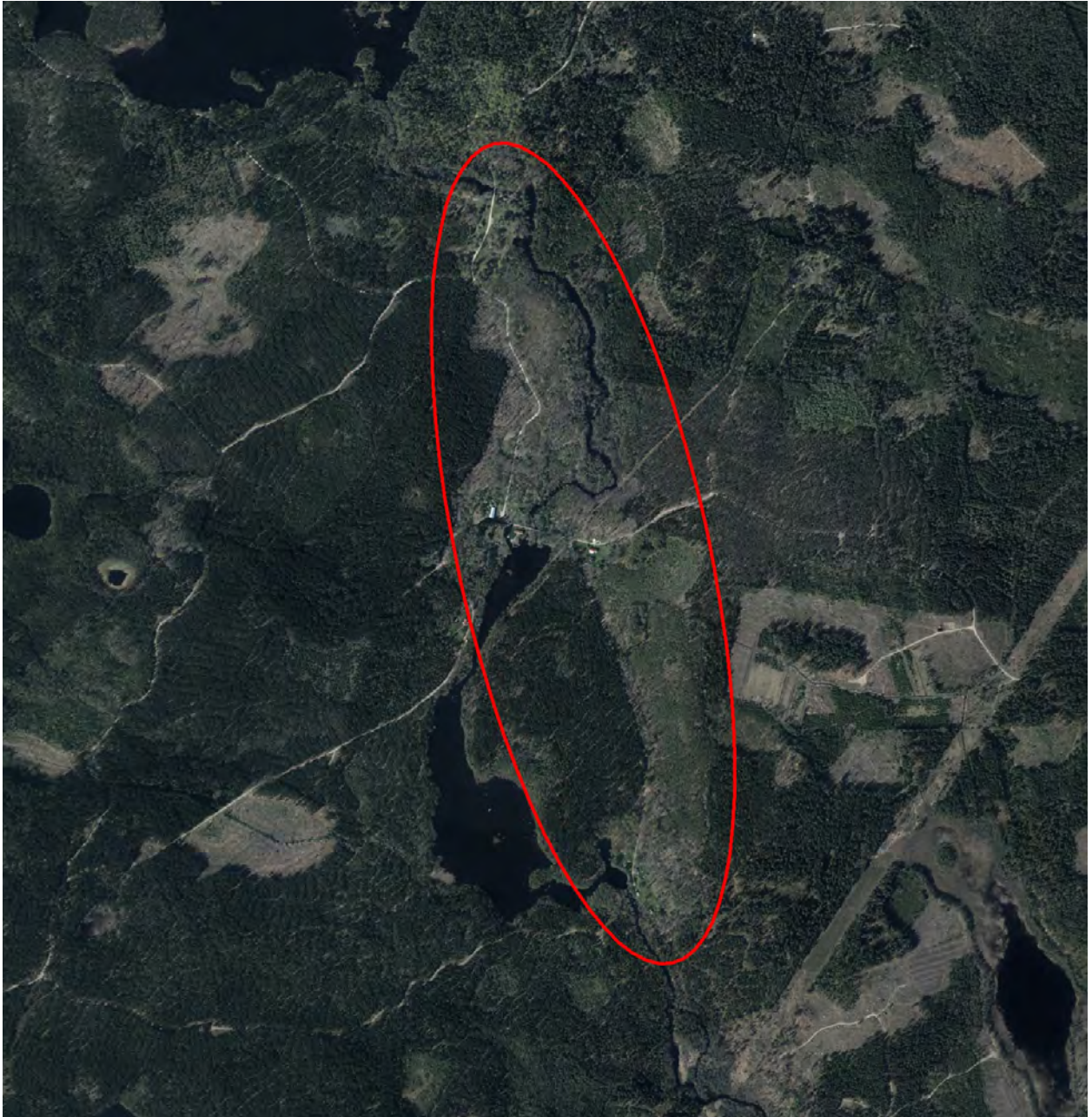
Lokal 5. Steningeboda. Motorbana. Arten är sedan tidigare inte känd från lokalen.



Lokal 6. Lindhult. Grusmarker. Arten är sedan tidigare inte känd från lokalen.



Lokal 7. Stenfors. Gräsmarker. Arten är sedan tidigare inte känd från lokalen.



Lokal 8. Gäddeviksås. Gräsmarker. Arten är sedan tidigare inte känd från lokalen.



Skåne län

Lokal 10. Bäckaskog. Grustäkt. Arten är sedan tidigare inte känd från lokalen.



Lokal 12. Marieholm. Grustäkt. Arten är sedan tidigare inte känd från lokalen.



Blekinge län

Lokal 13. Johannishus. Torräng. Arten är sedan tidigare känd från lokalen.



Lokal 15. Ire. Slåttermarker och vägrenar. Arten är sedan tidigare inte känd från lokalen.



Lokal 16. Sölve. Grustäkt. Arten är sedan tidigare inte känd från lokalen.



Lokal 17. Leråkra. Fd grustäkt. Arten är sedan tidigare inte känd från lokalen.



Lokal 18. Kallinge. Fd grustäkt. Arten är sedan tidigare inte känd från lokalen.



Kalmar län

Lokal 21. Muggetorp. Fd täkt, upplag. Arten är sedan tidigare inte känd från lokalen.



Lokal 22. Törneryd. Motorbana. Arten är sedan tidigare inte känd från lokalen.



Lokal 23. Häljanäs. Sågverk. Arten är sedan tidigare inte känd från lokalen.



Lokal 24. Långasjö. Skjutbana. Arten är sedan tidigare inte känd från lokalen.



Lokal 25. Totamåla. Vägren/torräng. Arten är sedan tidigare inte känd från lokalen.

